

GYERMEKOLVASÓK

A gyermekek többsége szereti a könyvet, szeret olvasni. Izgalmas feladat megfigyelni, hogy a leporellok képeinek böngészésétől hogyan jut el egy gyermek a mesék, kalandos történetek, történelmi regények olvasása után a konkrét ismereteket nyújtó tudományos művek és a komoly szépirodalom tanulmányozásáig. Ezt a folyamatot legjobban könyvtárainkban figyelhetjük meg, ott ugyanis a gyermekolvasók nagy száma mellett adott a könyvek legkülönbözőbb fajtájából összegyűjtött állomány is. És ez az állomány minden gyermeknek egyformán rendelkezésére áll. A gyermekek ki is használják ezt a lehetőséget, sokkal jobban, sokkal aktívabban mint a felnőttek. A megye 6—14 éves korú lakosságának több, mint fele 54,3% könyvtári tag. Az összes olvasók 41,8%-a — 18 705 fő gyermekolvasó. Hogy milyen magas ez a szám, onnan láthatjuk a legjobban, hogyha a 6—14 éveseket a felnőtt olvasókhöz való viszonyítás után az összlakossághoz is viszonyítjuk. Ebből viszont az derül ki, hogy ez a korosztály mindössze 14,8%-a megyénk összlakosságának.

Az olvasók nagyobb része tehát fiatal, aki igényli a könyvekkel való jó ellátottságot, s ezen kívül az olvasott művek feldolgozását is: megbeszéléseket, ankétokat, foglalkozásokat. Ez a kívánságuk annál is inkább megkövetelheti a teljesítést, mivel éppen ez az az életkor, melyben nélkülözhetetlen az irányítás, a vezetés. Nagyon fontos, hogy mit és hogyan olvasnak a gyerekek, hiszen a gyermekkori könyvélmények rányomják bélyegüket egész életükre. És azt hiszem, azt sem lényegtelen hangsúlyozni a gyermekolvasókkal való foglalkozások fontosságánál, hogy 2, 3, 5 vagy 10 év múlva a jelenlegi gyermekolvasókból lesznek a felnőtt olvasók. Az viszont nagyon érdekes probléma, hogy a felnőtt olvasók soraiból eltűnik a gyermekolvasók jelentős százaléka. Azon gyermekek nagy része, akik általános iskolai tanulmányaik idején szívesen jártak a gyermekkönyvtárakba, sokat olvastak, aktívan részt vettek a gyermekfoglalkozásokon, 14. életévük után lassan kimaradnak a könyvtárakból. Gimnazisták közt végzett felméréseink szerint ennek oka „a sok tanulni való”, ami mellett örülnek, ha a kötelező irodalmat el tudják olvasni. Többségük keveset olvas, s mire eljutnak a IV. osztályig, az érettségire való felkészülés közben még arról a kevesről is lemondanak. Ezzel nem állítom azt, hogy nincs a gimnazisták közt szenvedélyes olvasó, s még csak azt sem állítom, hogy hiányoznak a könyvtári tagok közül — hiszen különösen a kötelező olvasmányokért, és emellett az érdeklődési körüknek megfelelő könyvekért számosan megjelennek könyvtárainkban. Tény viszont, hogy számuk aránylag kevesebb, mint az általános iskolásoké. Ezen felmérésünk helyességét bizonyítja és általánosítja sokkal mélyebb és nagyobb terjedelmű felméréseben Lakits Pál: Középiszolásaink és az irodalom (Bp. 1962).

Azok a gyerekek, akik VIII. általános befejezése után nem tanulnak tovább középfokú intézményeinkben, hanem ipari tanulónak mennek, vagy esetleg rögtön munkalehetőség után néznek, vagy — főleg lányok esetében — otthon maradnak, eleve kevesebb a könyvtári tag, s kisebb a könyv, az olvasás iránti szeretet is.

Helyes neveléssel természetesen el lehet érni, hogy legalább azok a gyerekek, akik 14 éves korukig szívesen jártak a könyvtárakba, később se hanyagolják el az önművelésnek, a szabadidő jó kihasználásának ezt a formáját. De ezen problémának részletes elemzésére nem térünk ki, mivel jelen cikkünkben csak a 6—14 éves korosztály olvasási problémájának vizsgálatát tűztük ki célul. S hogy ennek a korosztálynak nagyrésze olvas, a statisztika pusztá számai is elevenen bizonyítják. Természetesen az sem közömbös számunkra, hogy mennyit és mit olvasnak ezek a gyerekek. Ez persze egyénenként erősen változik, felméréskor a skála rendkívül változatos képet mutat. De nézzük először a „mennyit?” kérdésre adható választ. Megyei átlagban ez a szám nem kielégítő — 1 olvasóra évi 19 (havi 1,85) könyvkölcsönzés jut. Jól működő, speciális gyermekkönyvtárainkban ez a szám csaknem kétszerese: évi 33 (havi 2,83) könyvkölcsönzést mutat. Az átlagon belüli egyéni eltérések még nagyobbak. Havi 8—10 könyvolvasás jelenti a maximumot, s évi 5—6 könyvkölcsönzés a minimumot.

A „mit olvasnak?” kérdésre statisztikáink is megpróbálnak válaszolni. Nézzük meg a Városi Gyermekkönyvtár utolsó 3 éves statisztikájának megfelelő adatait. (Előzetesen meg kell jegyezni, hogy a Városi Gyermekkönyvtár az 1964-es évben 4 iskolai fiókkönyvtárral, 1965-ben 3 iskolai fiókkönyvtárral, 1966-ban pedig fiókkönyvtár nélkül működött, s ebben az évben statisztika csak mintavételi napokon készült. Az olvasók, valamint a kölcsönzött kötetek száma ezért mutat egyenetlenséget.)

Év	Olvasók száma	A kölcsönzött kötetek megoszlása						össz.	szép-irod.	gyerm. irod.	együtt
		társ. tud.	term. tud.	műszaki	mezőgazd.	egyéb					
1964	1883	295	530	99	5	2237	3466	3932	32 833	40 281	
1965	1745	491	577	341	10	2892	4311	2398	33 339	40 048	
1966	700	102	112	107	3	401	725	1026	3 546	5 297	

Ha ezt a statisztikát korábbi clemzésekkel, felmérésekkel vetjük össze, szembe-tűnő változás, hogy 10, 20, 30 évvel ezelőtt ismeretterjesztő könyv minimális szám-ban szerepelt a 6—14 évesek olvasmányai között, most pedig az összes kölcsönzött könyvnek 1964-ben 8,6%-át, 1965-ben 10,76%-át, 1966-ban pedig 13,65%-át teszik ki. A gyermekirodalom minőségi, fajtánkénti megoszlása viszont sokkal kevesebb változást mutat. A kedvenc írók, kedvenc hősök — a gyermekirodalom klasszikusainak művei nem veszítettek az évek során népszerűségükből. Egy-egy mai író néhány műve ugyan fel tud zárkózni a „legkedvesebb könyveim” közé, de kiszorítani nem tudja az elődöket. Így például a legkisebbek olvasmányai között a Grimm testvérek, Andersen, Benedek Elek, Móra Ferenc meséi mellett igen népszerűek Illyés Gyula. Kolozsvári Grandpierre Emil mesegyűjteményei és sok kicsi Bodó, Brumi sorozatát. vagy a Sicc történeteket olvassa legszívesebben. A nagyobbaknál verhetetlenek a Gárdonyi, Defoe, Mark Twain, Cooper, Beecher-Stowe, Verne, Walter Scott stb. hősei. Az érdeklődési körnek megfelelően természetesen igen kedveltek főleg a fiúk között a mai írók kalandos történetei (pl. Dékány könyvek), a lányok között pedig az ún. lányregények (Janikovszky, Thúry stb. könyvei).

Ha a fent vázolt kép okát próbálnánk kutatni, a gyermekeknek szóló irodalom minőségi és mennyiségi problémáit kellene elemeznünk. Bár vitathatatlan az elmúlt húsz évben a fejlődés, még mindig kevés az új, minőségileg is kifogástalan gyer-

mek-szépirodalom, s ami van is, nem tudja kielégíteni, felvenni a versenyt az egyre növekvő igényekkel. Míg a gyermek ismeretterjesztő irodalom egyre újabb érdekesebb könyvekkel bővül, (Bölcs Bagoly sorozat könyvei a kisebbeknek, Búvár könyvek a nagyobbaknak, hogy csak a legnépszerűbb, legjobb két sorozatot említsem), addig a szépirodalmi könyvkiadásban sok az ismételt — második, harmadik stb. kiadás, a különböző sorozatokban való megjelentetés (Pöttyös könyvek, Csikos könyvek, En könyvtáram stb.). S ez nem is lenne baj, ha emellett egyre több és egyre jobb új gyermekkönyv is megjelenne. De nézzük meg konkrétan is a kérdést, mit jelent ez a gyakorlatban. Községi könyvtárainkban a gyermekirodalom maximum 2—300 féle olvasmányból áll. Ha ezt egy gyermekolvasó érdeklődési körének megfelelően csökkentjük — pl. a fiúkat nem érdeklik a lányregények, vagy figyelembe vesszük azt, hogy a mesekönyvek olvasottsága az életkor növekedésével csökken, akkor már csak felényi — 100, 150 kötetes állományt nyújthatunk egy-egy olvasónak. S ha egy gyermek már II., III. osztályos korában olvasni kezd, ezt az állományt pár év alatt (még az átlagosan olvasó is) kiolvassa, s mire 12—13 éves lesz, eljut odáig, hogy „minek járjak könyvtárba, amikor már ott mindent kiolvastam.” A felnőtt szépirodalomból igen minimális azon könyvek száma, amelyek ennek a korosztálynak ajánlhatók, így mind a gyermekolvasó, mind a gyermekkönyvtáros számára nehéz feladatot jelent az olvasás folyamatosságának megoldása. Nagyobb probléma ennél, hogy jó könyv híján rászoknak a gyerekek a silányabb könyvek olvasására, s éppen abban a korban, amikor a legfogékonyabbak, óra, rosszra, giccsre, s a későbbiek során is — amikor feltárulhat előttük a felnőtt irodalom igazi kincsesháza — csak a szórakoztató, könnyű, jelentéktelen semmitmondó műveket keresik. Nem tagadom, kissé túlzott ez a kép, de szándékosan túlzott, mert egy meglévő hiányosságból adódott, illetve adódható probléma-sort próbál elemezni.

Választ keresve a fiúk és lányok érdeklődési körének eltéréseire, negyven 13 éves tanuló — 20 fiú, 20 leány — 1-1 könyvkölcsönzését figyeltem meg a Városi Gyermekkönyvtárban. A kölcsönzések spontán választás útján történtek. Bár általánosítani nem lehet 40 olvasó olvasmányai alapján, ez a kis felmérés is sok érdekes tanulsággal szolgálhat, amellett, hogy részben illusztrálja a fentebb elmondottakat is.

A kölcsönzött kötetek megoszlása

	Ism. terj.	Életr.	Tört.	Kalandos	Ifjúsági	Lány r.	Mese	Felnőtt	Összes
Fiúk	16	7	10	19	21	—	2	1	76
Lányok	6	1	3	10	21	21	3	3	68
Összes	22	8	13	29	42	21	5	4	144

A kölcsönzött könyvek fajtánkénti felsorolásából is láthatjuk, hogy a fiúk olvasmányai sokkal differenciáltabbak. Igaz, itt is jelentős az életkori sajátosságuknak megfelelő kalandos, fantasztikus regények száma, ami az összes kölcsönzött könyv 25%-át teszi ki, de az általuk kölcsönzött 76 könyv (1 olvasó 3,8 könyvet vitt átlagosan) között csaknem ugyanennyi az ismeretterjesztő könyv is (20,5%), és az ismeretterjesztő könyvek között olyan komoly ismeretterjesztő művekkel is találkozhatunk, mint pl. Bermenn: A számolás és a számok, Székely: Élet, ember, világ, Tábori: A zseblámpától a rádióig, Ráday: Ásatások a víz alatt stb.

Jelentős a történelmi regények, valamint az életrajzi regények száma is, 12,1, illetve 8,1%, melyek között szerepelnek Erdődy: Sasoknál magasabban, Hunyadi: Hét tenger vándora, Jan: Jégmezők lovagja, Meinc: Marco Polo stb. című művek is. Egy kölcsönző mesekönyvet vitt. Kellő neveléssel el lehetne érni, hogy egy 13 éves fiú érdeklődési köre másfelé irányuljon már. Viszont olyan könyv is előfordult egy olvasónál, ami nem 13 éves gyermeknek való! Szilvási: Kinek a sorsa?

A lányoknál az ifjúsági regényekkel (Gárdonyi, Molnár, Katajev, Tatay stb. művei) egyenlő mennyiségben fordulnak elő az ún. lányregények — Beczássy: Marika és Piri című könyvei, Thúry: Angelája stb. Az ismeretterjesztő könyvek kölcsönzése csaknem harmada a fiúkénak — 6 db, 8,9%, s ezek minőségi összetétele sem éri el a fiúkénál tapasztalható magas színvonalat, — hiszen 2 könyv közülük Gács: Bűvészkönyve és Grätzer: Sicc című műve játékos könyv. A maradék 4 között is olyan könyvek találhatóak, mint Fodor: Vidám illemtana, Grosics: Így láttam a kapuból és két ülleírás. Természettudományos könyv a 68 kölcsönzött könyv között egyetlen egy sem volt. Hasonlóképpen minimális a történelmi és életrajzi regények száma is, ami az összes kölcsönzés 4,4 illetve 1,4%-át teszi ki. Viszont itt két gyermek kölcsönzésekben találtunk csak mesekönyvet, és két gyermek kölcsönzött ki-mondottan csak felnőtteknek ajánlható könyvet — Szilvási két művét és Cusac: Hőhullám Berlinben című könyvét.

A felmérésekből is láthatjuk, hogy az olvasni szerető gyermekek spontán könyvválasztási nem mindig kielégítőek. Nélkülözhetetlen tehát az irányítás, a nevelésnek az a fajtája is, amely jó szelektációs készséget alakít ki, s amely nemcsak gyermekkorban, hanem a későbbiek során is egyértelműen meghatározza az egyén olvasási kulturáját.

